

Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının Bağımsız Denetim Kalitesi Üzerine Etkisi: BİST’de Bir Uygulama*

Suphi ASLANOĞLU **
Selim CENGİZ***
Yusuf DİNÇ ****
M. Şükrü DİLSİZ *****

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisini belirleyebilmektir. Çalışmada, yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak ihtiyari tahakkuklar kullanılmış olup, ihtiyari tahakkuklar “Düzeltilmiş Jones Modeli” kullanılarak hesaplanmıştır. Bağımsız denetim kalitesi ölçüsü olarak ise, denetim firmasının büyüklüğü, denetim görüşü, denetim firmasının ve baş denetçinin değişmesi kullanılmıştır. Panel veri regresyon analizinin uygulandığı çalışma sonucunda, isteğe bağlı tahakkuklar/yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesiyle ilgili değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı Muhasebe, Bağımsız Denetim, Düzeltilmiş Jones Modeli.

JEL Sınıflandırması: M40, M41.

The Effect Of Independent Audit Quality of Creative Accounting Practices: A Case Study in BIST

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the impact on audit quality of creative accounting practices. The study is used as an indicator of creative accounting practices discretionary accruals, discretionary accruals are calculated using the “Modified Jones Model”. As a measure of the quality of the independent audit, the size of the audit firm, the audit opinion, have been used to change the auditing firm and the auditor. In the study of panel data regression analysis is applied, optional accruals / creative accounting practices with a statistically significant relationship was found between the variables related to audit quality.

Keywords: Creative Accounting, Independent Audit, Modified Jones Model.

Jel Classification: M40, M41.

* Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Selim CENGİZ tarafından Yrd. Doç. Dr. Yusuf DİNÇ’in danışmanlığında tamamlanan, “Yaratıcı Muhasebe Kapsamında Manipülasyona Uğramış Verilerin Finansal Tablolardaki Gerçek Durumu Engelleme ve Bağımsız Denetimin Kalitesine Etkisinin İncelenmesi” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Doç. Dr. Suphi ASLANOĞLU, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü.

*** Yrd. Doç. Dr. Selim CENGİZ, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans Bölümü.

**** Yrd. Doç. Dr. Yusuf DİNÇ, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü.

***** Öğr. Gör. M. Şükrü DİLSİZ, Kırıkkale Üniversitesi, MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü.

1. GİRİŞ

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, muhasebe manipülasyon yöntemlerinden birisi olup, muhasebe ilke ve standartlarında var olan esnekliklerden ve boşluklardan meydana gelmektedir. Önceleri muhasebe literatüründe etik olmayan faaliyetler olarak eleştirilen bu uygulamalar; artık günümüzde muhasebe meslek etiği açısından etik dışı uygulamalar görünümünden çıkıp işletmeler açısından bilgi yönetiminin en önemli araçlarından birisi haline gelmiştir. Diğer taraftan, günümüzde finansal tabloların güvenilirliği ve gerçeğe uygunluğu işletme çevreleri için çok önemli bir konudur. Ancak finansal bilgilerin güvenilirliği, muhasebe kayıtlarına yapılan bazı müdahalelerden veya yaratıcı muhasebe uygulamaları nedeniyle doğruluktan ve gerçeklikten uzaklaşabilmektedir. Bunların tespit edilmesi görevi de kaliteli bir bağımsız denetim fonksiyonuyla sağlanabilir. Ancak Enron, WorldCom, Adelphia ve Parmalat gibi muhasebe skandallarıyla, bağımsız denetim kalitesinin tam anlamıyla oluşmadığı bilinmektedir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda, gerek ülke ekonomilerinde gerekse işletme dünyasında yaratıcı muhasebe uygulamaları ve bağımsız denetim kalitesi konuları tartışmalı konulardan birisi haline gelmiştir.

2. YARATICI MUHASEBE UYGULAMALARI VE BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİYLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türkçe'ye muhasebecilikte el becerisi olarak çevrilebilen yaratıcı muhasebe kavramı; defterleri kaynatma, kozmetik raporlama, muhasebe makyajlaması ve işletmenin vitrinini düzeltmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Ayrıca bu uygulamaları yapanlar, menfaatleri doğrultusunda karar alıcıları veya yatırımcıları etkilemek için kullanırlar. Genellikle bu uygulamalar büyük işletmelerde karın fazla gösterilmesi, küçük işletmelerde karın az gösterilmesi için kullanılmaktadır (Stowoly ve Breton, 2000: 44).

Yaratıcı muhasebe uygulamaları konusunda en iyi tanınan yazarlardan olan Mulford & Comiskey, yaratıcı muhasebe uygulamalarını; mevcut muhasebe seçimlerinin içinde kalarak veya dışına çıkarak saldırgan muhasebe politikalarının seçilmesi ve uygulanması ile finansal raporlama hileleri ve usulsüz finansal raporlama, kar yönetimi ve kara istikrar kazandırılması gibi finansal kalemlerin gerçeği yansıtmaması durumu için kullanılan neredeyse tüm kavramları içeren kavram olarak tanımlanmışlardır (Mulford ve Comiskey, 2002: 3). Bu açıklamalar birlikte değerlendirildiğinde; geniş kapsamlı ABD menşeli tanımların, yaratıcı muhasebe uygulamalarını, finansal raporlama hilelerini de içeren bir faaliyet olarak görmesine karşın, nispeten dar kapsamlı olan İngiliz menşeli tanımlar ise, yaratıcı muhasebe uygulamalarını finansal raporlama hilelerini içermeyen, yasalardaki mevcut esnekliklerden veya boşluklardan yararlanmaya yönelik faaliyetler olarak görmektedir (Aygün, 2013: 51). Bu çalışmada, yaratıcı muhasebe uygulamalarının finansal raporlama hilelerini içermediği varsayılmıştır.

McBarned ve Whelan'a göre yaratıcı muhasebe, muhasebe ilkelerindeki esnekliklerden veya boşluklardan yararlanarak, bilgi kullanıcılarının bulamayacağı faaliyetleri

kapsayan gri alan kullanılarak işletmeye menfaat sağlamaktır (aktaran: Bayırlı, 2006: 63). Siegel ve Shim'e göre yaratıcı muhasebe, muhasebe ilke ve standartlarındaki boşluklardan yararlanarak muhasebe bilgi sistemi üzerinde değişiklik yapmak, finansal tablolarda yer alan bilgilerin sonuçlarını değiştirerek işletmenin performansını veya finansal durumunu olduğundan farklı göstermektir (Siegel ve Shim, 2005: 118). Amat, Blake ve Dowd (1999)'a göre yaratıcı muhasebe uygulamaları, işletmelerin finansal tablolarında yer alan bilgilerin, işletme yönetimi tarafından sahip oldukları bilgileri kullanarak amaçları doğrultusunda değiştirmeleri faaliyetidir. Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, literatürde yaratıcı muhasebe uygulamalarının genel kabul görmüş tek bir tanımını yapmak mümkün değildir. Ancak söz konusu tanımlardan yaratıcı muhasebe uygulamalarının genel bir kapsamı olduğu, mevcut muhasebe uygulama ve kurallarının içinde kalarak, sunulan muhasebe alternatiflerinin kullanılması ve finansal raporların objektif bir gözle oluşturulmasına göre farklılaştırılması ve işletme faaliyetlerinin doğal bir sonucu olarak tanımlanabilir.

Diğer taraftan, ABD'de 2001 sonunda ortaya çıkan Enron, Worldcom, Global Crossing, Adelphia Communications gibi muhasebe skandalları ile Avrupa'da yaşanan Telecom, Parmalat ve Ahold skandallarının temelinde yaratıcı muhasebe uygulamalarının etkili olması, bağımsız denetimde kalitenin önemini iyice arttırmıştır. Çünkü bağımsız denetim, firmalar tarafından açıklanan finansal bilgi düzeyini etkileyen ve işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamaları yapmalarını caydırıcı etki gösteren bir süreçtir. Bağımsız denetim, bağımsız bir kimlikle tüm finansal bilgi kullanıcılarının haklarını koruma rolünü üstlenmiştir. Bağımsız denetimin yeterli kalitede olmaması, yöneticilerin seçimlik haklarını, işletmenin gerçek ekonomik performansını yansıtmayacak şekilde kullanarak yaratıcı muhasebe uygulamaları yapmalarına imkân tanımaktadır. Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı üzere, kaliteli bağımsız denetim sayesinde, kamunun aydınlatılması yoluyla sermaye piyasasının açıklık ve tutarlılık içinde çalışması, işletme ortaklarının hak ve yararlarının korunması, işletme faaliyetlerinin yasal düzenlemelere uygunluğunun araştırılması ve varsa uygunsuzlukların düzeltilmesi, işletme ilgililerinin hak ve yararlarının korunması, ülke ekonomisindeki sermaye piyasasının gelişmesini ve tasarruf sahipleri tarafından piyasaya arz edilen kaynakların verimli kullanılmasını sağlama gibi amaçları mevcuttur. Bağımsız denetim yoluyla yatırımcılara ve kamuya olduğu kadar, hem denetlenen işletmenin kendisine, hem de devlete, kısacası ekonomideki tüm kesimlere belirli yararlar sağlanabilmesi mümkün olmaktadır (Horasan, 2011: 6).

¹ 16 Ocak 2001 tarihli Milliyet Gazetesinde yer alan haber, denetim mekanizmasının durumunu şu şekilde ortaya koymaktadır: "Batık bankaların bazılarının sahip ve yöneticileri tutuklu olarak yargılanıyor. Soruşturmalar birbirini izliyor. Ancak bu bankaları 'denetleyen' bağımsız denetim kuruluşlarından bazıları 'sağlamdır' raporu vererek hem kamu idaresini hem de halka açık olan bankaların on binleri bulan yatırımcısını yanılttıkları halde henüz hiç bir soruşturmaya uğramadı. Oysa, Bankalar Kanunu'nun 13. maddesinin ikinci fıkrası, raporları dolayısıyla, yatırımcıları zarara uğratan bağımsız denetim işletmelerinin de 'sorumlu' olduklarına hükmediyor..." (Yaşar, 2011: 180).

Bağımsız denetim kalitesiyle ilgili en yaygın tanım, bu kavramı ilk tanımlayan araştırmacı, L.E De Angelo'ya aittir. Angelo'ya göre bağımsız denetim kalitesi, denetçinin, piyasa koşulları altında, müşteri işletmenin muhasebe sistemindeki ihlalleri tespit etme ve bu ihlalleri bulma veya raporlama olasılığıdır. Bu tanımdan yola çıkarak, bağımsız denetim kalitesini, temelde etkileyen iki faktör bulunmaktadır. Birincisi, denetçinin kendi yeterlilikleri çerçevesinde, müşterinin muhasebe sistemindeki problemleri bulması veya bu sistem hakkında, doğru yargıya ulaşmasıdır. İkinci faktör ise, denetçinin bağımsızlığı doğrultusunda, problemi ifşa etme istekliliğidir (Esendemir, 2011: 56). Kısacası bağımsız denetim kalitesi, “bağımsız denetim hizmetinin denetimden beklenen amaca uygunluk derecesidir”. Bağımsız denetim hizmetinden beklenen amaç denetim çalışması sonucunda oluşan yargının doğru ve güvenilir olmasıdır (Oktay, 2013: 47).

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ VE HİPOTEZLERİN OLUŞTURULMASI

Literatürde yaratıcı muhasebe uygulamalarını ve bağımsız denetim kalitesini birlikte inceleyen değişik çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların büyük bir kısmının yaratıcı muhasebe uygulamalarını ve bağımsız denetim kalitesi konularını ayrı ayrı incelendiği belirlenmiştir. Yabancı literatürde bu konuları birlikte inceleyen çalışmalar çok az da olsa mevcut iken, yerli literatürde yok denecek kadar azdır. Söz konusu çalışmalar aşağıda verilmiştir;

Konuyla ilgili ilk çalışma, Linda Elizabeth DeAngelo'nun 1981 yılında yayımlanan “Auditor Size and Audit Quality” (Denetim Firması Büyüklüğü ve Denetim Kalitesi) isimli çalışmadır. Bu çalışmada, diğer faktörler sabit kalmak şartıyla, büyük denetim firmalarının daha kaliteli bağımsız denetim hizmeti sundukları teorik olarak açıklanmıştır. DeAngelo'nun (1981), denetim firması büyüklüğünün bağımsız denetim kalitesi ile pozitif olarak ilişkide olduğunu ortaya koymasının ardından yapılan birçok çalışmada, denetim kalitesinin göstergesi olarak, denetim firması büyüklüğünün (4 büyükler ve diğerleri) kullanıldığı görülmektedir.

Yaratıcı muhasebe uygulamalarını da ilk ölçen yazar olan, Healy (1985), toplam tahakkukları çalışmasına esas almak suretiyle yaratıcı muhasebe uygulamalarını ölçmüştür. Healy (1985)'den sonra yapılan çalışmalarda ise, çoğunlukla, toplam tahakkuklar; ihtiyari tahakkuklar ve ihtiyari olmayan tahakkuklar şeklinde ele alınarak, ihtiyari tahakkuklar yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Becker vd. (1998) yaptıkları çalışmada, bağımsız denetimin kalitesine ilişkin gösterge olarak altı büyük bağımsız denetim firmalarını, yaratıcı muhasebe uygulamalarını tespit edebilmek için de Jones (1991) modelinin yatay-kesitsel versiyonu kullanılmak suretiyle ihtiyari tahakkukları ölçülmüştür. Çalışma sonucunda, finansal tabloları 6 büyük bağımsız denetim firması dışındaki bağımsız denetim firmalarınca denetlenen işletmelerin, diğerlerine göre yaratıcı muhasebe uygulamaları amacıyla daha fazla ihtiyari tahakkuk kullandıkları,

dolayısıyla yüksek kalitedeki bağımsız denetimin yaratıcı muhasebe uygulamalarını önlediğinden önemli bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

Jeong ve Rho (2004) yaptıkları çalışmada, 6 büyük bağımsız denetim firmasının diğer denetim firmalarından daha yüksek kalitede denetim sağlayıp sağlamadıkları incelemişlerdir. Bu çalışma da, spesifik olarak 6 büyüklerce denetlenen işletmelerin ihtiyari tahakkukları ile diğer denetim firmaları tarafından denetlenen işletmelerin ihtiyari tahakkukları karşılaştırılmıştır. Çalışmada ayrıca, denetçi değişikliği olan işletmelerin ihtiyari tahakkukları karşılaştırılmıştır. İhtiyari tahakkuklar, Modifiye Edilmiş Jones Modeli kullanarak hesaplanmıştır. Çalışma sonucunda, 6 büyükler ve diğerleri tarafından denetlenen işletmelerin ihtiyari tahakkukları arasında anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tandeloo ve Vanstraelen (2008) yaptıkları çalışmada, 4 büyük bağımsız denetim firmasının, halka açık olmayan işletmelerde yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlandırıp sınırlandırmadığı ve denetim kalitesinin ülkeler arasında aynı olup olmadığını incelemiştir. Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İspanya ve İngiltere'den oluşan 6 ülke ve 64831 işletme-yıl verisi örnekleminde 1998-2000 dönemi için gerçekleştirilen çalışmada, uluslararası alanda kabul gören itibarlarını korumak isteyen 4 büyüklerin, sadece yüksek vergi grubundaki ülkelerde yüksek kalitede denetim hizmeti sağlamak isteyecekleri varsayılmıştır. Çalışma sonucunda, 4 büyüklerce denetlenen işletmelerin diğer denetim firmalarınca denetlenen işletmelere göre yaratıcı muhasebe uygulamalarına daha az yöneldikleri yönünde bulgular elde edilmiştir.

Bayırlı (2006) çalışmasında, ülkemizde yaratıcı muhasebe alanında yapılan ve BİS'te işlem gören işletmelerin "tahakkuk düzeyi" ve "tahakkukların değişkenlik düzeyi" göstergeleri açısından manipülasyon eğilimlerini ölçen çalışması, ülkemizdeki literatüre yaratıcı muhasebe uygulamalarının tespit ile ölçme sorunlarına ve sonraki çalışmalara ışık tutması açısından önemli bir çalışmadır. Geliştirilmiş Jones Modeli'nin kullanıldığı çalışmada, işletmelerin kaldıraç endeksi ve zarar açıklamaları ile tahakkukların değişkenliği arasındaki ilişkinin pozitif olduğu bulunmuştur. Ayrıca yaratıcı muhasebe uygulamalarında sektörel farklılıkların da olduğu, üretim ve hizmet sektörlerinde tahakkuklardaki değişikliğin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Karacaer ve Özek (2010) yaptıkları çalışmada, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile denetim firmasının büyüklüğü arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. BİS'te kayıtlı ve imalat sektöründe faaliyet gösteren 255 işletmenin 2005-2008 yılları arasındaki bilgilerinden yararlanılarak analiz yapmışlardır. Yaratıcı muhasebe uygulamaları isteğe bağlı tahakkuklarla ölçüldüğü çalışmanın sonucunda, denetim firmasının büyüklüğü ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Analize kapsamında incelenen denetçi görüşü ve denetim zorluğu ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında ilişki bulunamamıştır.

Yaşar (2011), denetim kalite göstergesi olarak denetim firması büyüklüğü, yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak ise ihtiyari tahakkukların temel alındığı çalışmada; denetim firması büyüklüğünün ihtiyari tahakkuklar üzerine etkisinin olmadığı hipotezi, BİS'te kayıtlı imalat sanayi işletmelerinin 2003-2007 yıllarını kapsayan 290 işletme-yıl verisi esas alınarak test edilmiştir. İhtiyari tahakkukların “Düzeltilmiş Jones Modeli” kullanılarak tahmin edildiği bu çalışmada, hipotez, tek değişkenli parametrik ve non-parametrik testler ve çok değişkenli doğrusal regresyon modeli yardımıyla test edilmiştir. Çok değişkenli analizde ihtiyari tahakkuklar, denetim firması büyüklüğünü gösteren kukla değişken ve kontrol değişkenleri ile regresyona tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda, bağımsız denetim kalitesi göstergesi olarak denetim firması büyüklüğünün, ihtiyari tahakkuklar üzerine etkisinin olmadığını belirlemiştir.

Yukarıda verilen çalışmaların birbirinden farklı dönemlerde ve farklı örneklemeler üzerinde yapılmıştır. Bu kapsamda bu çalışmada oluşturulacak hipotezlerin amacı, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerine etkisi olup olmadığının ve bu konuda yapılmış yurt dışı çalışmalarını ülkemiz için test etmesidir. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada ilgili literatür dikkate alınarak konuyla ilgili 4 hipotez geliştirilmiştir. Bunlar;

H1: İşletmelerin 4 büyük denetim firması tarafından denetlenmesi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmasının büyüklüğü yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlamaktadır.²

H2: Denetim görüşü (olumlu ve olumlu dışında (şartlı, olumsuz ve görüş bildirmekten kaçınma) ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H3: Denetim firmalarının değişimi (veya baş denetçinin) veya bağımsız denetim firmasıyla iş ilişki süresi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

² Literatürde büyük denetim firmaları olarak; Arthur Andersen, Arthur Young, Coopers and Lybrand, Deloitte Haskins and Sells, Ernst and Whinney, KPMG, Price Waterhouse ve Touche Ross bilinmekteydi. 1989 yılında Ernst and Whinney ile Arthur Young birleşerek Ernst and Young; Deloitte Haskins and Sells ile Touche Ross birleşerek Deloitte Touche denetim firmalarını kurmuşlar, böylece büyük denetim firmaları Büyük-6 olarak isimlendirilmeye başlanmıştır. 1997 yılında ise Coopers and Lybrand ile Price Waterhouse birleşerek Pricewaterhousecoopers isimli denetim firmasını oluşturmuşlar ve bu tarihten sonra Büyük-5 ismi kullanılmaya başlanmıştır. Son olarak Enron sonrasında Arthur Anderson'un iflası ile Büyük-4 ismi kullanılmaya başlanmıştır. Kısaca, araştırma kapsamında ilk 4 olarak ele alınan dört büyük denetim firmaları, Deloitte & Touche, Ernst & Young, KPMG ve Pricewaterhouse Coopers'dır. Ayrıca 4 büyük olarak bilinen denetim firmalarının Türkiye'deki denetim firmaları ve denetledikleri işletme sayıları ise, Pricewaterhouse Coopers'in (PwC) Türkiye'deki denetim firması Başaran Nas SMMM/YMM 41 işletmeyi, Deloitte&Touch Tohmatsu'nun Türkiye'deki denetim firması DRT Bağımsız Denetim 28 işletmeyi, Ernst&Young'ın Türkiye'deki denetim firması Güney Bağımsız Denetim 9 işletmeyi, KPMG'nin Türkiye'deki denetim firması olan Akis Bağımsız Denetim ise 4 işletmeyi denetlemekte (Erkaya, 2012: http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=131615, Erişim tarihi, 10.12.2014).

H3a: Bağımsız denetim firmasının değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H3b: Baş denetçinin değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde, BİST'te kayıtlı ve imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal tabloları ve denetim raporları analiz ve değerlendirmeye tabi tutularak; bunların yıllar itibariyle gerçek, doğru ve güvenilir bilgileri tam olarak yansıtıp yansıtmadıkları ve bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkisini tespit edilmeye çalışılmıştır. Ancak, bu çalışmada BİST'te faaliyet gösteren tüm işletmelere ulaşmak zaman veya teknik açıdan çok zor olacağından, hedef kitlemiz veya çalışmada kullanılan veri seti, 2010-2013 yıllarına ilişkin BİST'de işlem gören imalat işletmelerini kapsamaktadır/ sınırlanmıştır. Bu kapsamda, BİST'te faaliyet gösteren toplam 196 imalat işletmesinden araştırmaya 60 işletmeye ait (bireysel (konsolide olmayan) finansal tabloları) 2010-2013 yıllarına ait dönem sonu ve ara dönem finansal verileri dahil edilmiştir.

Bu işletmelerin bilgilerine; BİST'ten, işletmelerin ana sayfalarından, denetim raporlarından, iş yatırım ve kamuya aydınlatma platformundan ulaşılmıştır. Ayrıca bu çalışmada mali bilgileri eksik olan işletmeler kapsam dışı bırakılmıştır. Konsolide finansal tablo düzenleyen işletmeler bu çalışmada kapsam dışı tutulmuştur.

Varlıklarının önemli bir parçası nakit ve nakit benzeri varlıklardan oluşmasından dolayı, banka, sigorta, leasing ve factoring, girişim sermayesi, yatırım ortaklığı, menkul ve gayrimenkul kıymet yatırım ortaklıkları gibi işletmeler örneklem dışında tutulmuştur. Bunun yanında holdingler de farklı işletmelerin bileşiminden oluştuklarından örnekleme dâhil edilmemiştir. Bu işletmelerle ilgili ayrıca spesifik bir çalışmanın yapılması yararlı olacaktır. Denetim ücreti, sektörle uzmanlık ve denetçi rotasyonunun bağımsız denetimin kalitesi üzerine olan etkisi kapsam dışı bırakılmıştır. Bunun nedeni, Türkiye'den bağımsız denetim ücretinin ve ücret politikalarının genellikle gizli tutulması ve dolayısıyla gizli tutulan bir bilginin doğru bir şekilde tespit edilmesi mümkün değildir. Çalışmanın son kısmı ise, bağımsız denetim kalitesinin göstergeleri olan değişkenlerin sadece dönem sonu denetim raporlarına ait olan bilgiler alınırken, ara dönem denetim raporlarına ait bilgiler dikkate alınmamıştır. Bu durumun nedeni ise, bilindiği üzere ülkemizde ara denetimler genellikle kapsam ve zaman olarak daha kapsamlı küçüktür. Ayrıca ara dönem denetim raporlarında denetim görüşü veya denetçi firmayla ilgili çok fazla bilgi içermemektedir.

4.1. Araştırmada Kullanılacak Model ve Değişkenlerin Belirlenmesi

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının ölçümünde, ihtiyari tahakkukların tespit edilmesi oldukça zor olduğundan, araştırmaların büyük çoğunluğunda ihtiyari tahakkukların ölçümüne toplam tahakkuklar ile başlanmaktadır. Bu kapsamda, ilk önce işletmelerin toplam

tahakkukları belirlenmekte ve ardından, toplam tahakkuklar “isteğe bağlı olmayan” ve “isteğe bağlı olan” tahakkuklar şeklinde ayrıştırılmakta ve toplam tahakkukların “isteğe bağlı” kısmı yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Toplam Tahakkuklar (TAC)= İsteğe bağlı tahakkuklar (DAC) (discretionary accruals) + İsteğe bağlı olmayan tahakkuklar (NDAC) (nondiscretionary accruals)

Muhasebe literatüründe tahakkuklar bilanço yaklaşımı ve nakit akış yaklaşımı şeklinde adlandırılan iki yaklaşım kullanılarak hesaplanabilmektedir. Ancak Liu ve Lu (2007), tahakkuk tahmininde kullandıkları finansal tabloların olağandışı kalemler öncesi kar kalemini içermemesi nedeniyle net kar kalemini kullanmışlardır. Türkiye’deki finansal tabloların da benzer durumda olması nedeniyle bu çalışmadaki bilgilerden yola çıkarak toplam tahakkuklar aşağıdaki gibi hesaplanmıştır (Yaşar, 2011: 185; Memiş ve Çetenak, 2012: 217; Karacaer ve Özek, 2010: 66).

$$TAC = \frac{NI_{it} - CFO_{it}}{TA_{it}}$$

Formülde;

ACCI,t= Toplam Tahakkuklar,

NIi,t= Net Kar,

CFOi,t= t dönemindeki esas faaliyetlerden elde edilen nakit akışlar,

TAi,t=Toplam Varlıkları göstermektedir.

Toplam tahakkuklar hesaplandıktan sonra yapılması gereken, yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kabul edilen ihtiyari tahakkukları (DAC) belirleyebilmek amacıyla, isteğe bağlı tahakkuk tutarları direkt olarak hesaplanamadığı için ilk önce toplam tahakkukların (TAC) isteğe bağlı olmayan (NDAC) kısımları hesaplanmakta, daha sonra hesaplanan bu tutar toplam tahakkuklardan çıkartılarak isteğe bağlı tahakkuk (DAC) tutarları hesaplanmaktadır.

$$DAC = TAC - NDAC$$

Bartov v.d., (2001) Geliştirilmiş Jones Modeli’ni kullanarak zaman serilerini karşılaştırmak suretiyle tahakkuklar ile denetim kalitesi arasında kuvvetli ilişki tespit etmiştir. Bartov v.d., sadece Geliştirilmiş Jones Modeli’nin yaratıcı muhasebe uygulamalarını en güçlü ölçen model olduğunu tespit etmişlerdir (Bayırlı, 2006: 257). Düzeltilmiş Jones Modeli aşağıdaki şekilde formüle edilebilir;

$$TAC_{i,t}/AI_{i,t-1} = \alpha_1 [1/AI_{i,t-1}] + \beta_1 \Delta I_t [(\Delta REV - \Delta REC)_{i,t} / AI_{i,t-1}] + \beta_2 \Delta I_t [PPE_{i,t} / AI_{i,t-1}] + e_{i,t}$$

Formülde:

TAC_{i,t}: Toplam tahakkuklar,

AI_{i,t-1}: Bir önceki yıl aktif büyüklüğü,

ΔREV_t : i işletmesinin t yılındaki net satışlarının bir önceki yıla göre değişimi (gelirlerdeki değişim),

ΔREC_t : i işletmesinin t yılındaki Ticari Alacaklarının bir önceki yıla göre değişimi,

PPE_t : Brüt maddi duran varlıklar (birikmiş amortisman ve değer düşüklüğü karşılıklarının da eklenmesi),

e_t : Hata terimidir.

Yukarıda verilen modelde, en küçük kareler yönteminin uygulanması suretiyle α_1 , β_1 , β_2 katsayıları bulunmakta ve daha sonra bu katsayılardan yararlanılarak bulunan tahmin değerleriyle, gerçek değerler arasındaki farkların bulunmasıyla elde edilen tahmin hataları (μ_t), t zamanındaki ihtiyari tahakkuk tutarlarını vermektedir. Tahmin hataları (μ_t) aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$DACI_t = TACI_t - NDACI_t$$

$$\mu_{t,t} = TACI_t / AI_{t-1} - (\alpha_1 [1 / AI_{t-1}] + \beta_1 [(\Delta REV - \Delta REC)_t / AI_{t-1}] + \beta_2 [PPE_t / AI_{t-1}])$$

Bu kapsamda, çalışmamızda işletmelerin dönem sonu ve ara dönem finansal tablo verileri yarımıyla modelde kullanılacak 1 bağımlı değişken ($TACI_t / AI_{t-1}$) ve 3 Bağımsız değişken ($[1 / AI_{t-1}]$, $[(\Delta REV - \Delta REC)_t / AI_{t-1}]$, $[PPE_t / AI_{t-1}]$) değerleri hesaplanarak, model çerçevesinde en küçük kareler yöntemiyle regresyon analizi yapılmaktadır. Ayrıca analiz kapsamında yukarıdaki regresyon denkleminin her yıl için tahmin edilmesi ile elde edilen artık değerler toplamı sıfır olan ve negatif veya pozitif değerler alabilen rakamlardan oluşmaktadır. Bu sonuçlara göre, isteğe bağlı tahakkukları gösteren hata terimlerinin negatif yönde olması, gelir azaltıcı yaratıcı muhasebe uygulamalarının varlığını, isteğe bağlı tahakkukların pozitif yönde olması ise gelir arttırıcı yaratıcı muhasebe uygulamalarının yapıldığını göstermektedir (Jones, 1991, akt, Dalğar ve Pekin, 2011: 36). Çalışmada kullanılacak bağımlı, bağımsız ve kontrol değişkenler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılacak Değişkenler

Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler	Kontrol Değişkenleri
Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları /İhtiyari Tahakkuklar	Denetim Firmasının Büyüklüğü	Aktif Kârlılık Oranı (Return on Assets) (ROA),
	Denetim Görüşü	Kaldıraç Oranı (KAL),
	Denetim Firmasının Değişmesi	Kardaki Değişim (KAR),
	Baş Denetçinin Değişmesi	Piyasa Değeri / Defter Değeri (PD/DD),
		İşletme Büyüklüğü (İŞLBÜYÜK).

Yukarıda verilen açıklamalar kapsamında, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bağımsız denetim kalitesi üzerine etkisini tespit etmek amacıyla kullanılacak değişkenler ve kullanılacak model aşağıda verilmiştir;

Modeller:

$$DAC_{i,t}:\beta_0+\beta_1BİG4_{i,t}+\beta_2DGÖRÜŞ_{i,t}+\beta_3DDEĞİŞ_{i,t}+\beta_4BAŞDENT_{i,t}+\beta_5ROA_{i,t}+\beta_6KAL_{i,t}+\beta_7KAR_{i,t}+\beta_8PDD_{i,t}+\beta_9İŞLBÜYÜK_{i,t}+e_{i,t}$$

Yukarda verilen modelde yer alan değişkenlerin açıklamaları aşağıda verilmiştir:

$DAC_{i,t}$: Tahmin edilen ihtiyari tahakkuklar

$BİG4_{i,t}$: Denetim firmanın ilk 4 denetim firmasından biri olması durumunda 1; aksi halde 0.

$DGÖRÜŞ_{i,t}$: Denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma olması durumunda 0; olumlu görüş durumunda 1.

$DDEĞİŞ_{i,t}$: Denetim firmasının aynı olması durumunda 1, değişmesi durumunda 0.

$BAŞDENT_{i,t}$: Baş denetçinin aynı olması durumunda 1, değişmesi durumunda 0.

$ROA_{i,t}$: Dönem Net Kârı (Zararı) / Toplam Aktif

$KAL_{i,t}$: Borç Toplamı/Aktif Toplamı

$KAR_{i,t}$: Net kar önceki yıla göre artmışsa 1; aksi halde 0.

$PD/DD_{i,t}$: Piyasa Değeri / Defter Değeri

$İŞLBÜYÜK_{i,t}$: İşletmelerin Toplam aktiflerinin doğal logaritması

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Analiz kapsamındaki BİST’te kayıtlı imalat sektöründe faaliyet gösteren 60 işletmenin 2010-2013 yılları arasında 4 yıllık verisi olduğu için panel veri özelliği taşımaktadır. Bu verilerin uygulamasında regresyon denklemi kurulmuş ve regresyon denklemi E-Views 6.0 ve Stata 10.1 istatistik paket programı kullanılarak test edilmiştir.

Panel veri analizlerinde zaman ve yatay kesit analizleri birlikte yapıldığında sahte sonuçlar ortaya çıkmaması için uygulamaya konu olan değişkenlerin durağan olması gerekir. Analizde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadığının anlaşılması için birim kök testlerinin yapılması gerekmektedir. Analiz kapsamında ele alınan veri setine ilişkin serilerin durağan olduğuna karar verildikten sonra, veri setinin hangi tür panel veri analizine uygun olup olmadığının belirlenmesi gereklidir. Bunun içinde Hausman testi yapılması gereklidir. Bu kapsamda, verilerin analize uygunluğunun belirlenmesi amacıyla değişkenlerde birim kökün varlığı incelenmiştir. Birim kökün varlığının tespit edilmesi amacıyla, ADF-Fisher Chi-Square, Levin, Lin & Chu (LLC) ve Im, Pesaran & Shin (IPS) testleri gerçekleştirilmiş ve sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF-Fisher Chi-Square		Levin, Lin & Chu		Im, Pesaran & Shin	
	İstatistikler	Olasılık (P) Değeri	İstatistikler	Olasılık (P)Değeri	İstatistikler	Olasılık (P)Değeri
BİG4	345,254	0.0001	23,266	0.0001	27,149	0.0000
DGÖRÜŞ	437,231	0.0024	25,369	0.0153	25,312	0.0000
DDEĞİŞ	379,364	0.0000	27,345	0.0011	26,478	0.0120
BAŞDENT	421,248	0.0001	28,145	0.0000	24,258	0.0200
ROA	385,369	0.0000	22,587	0.0000	27,571	0.0000
KAL	380,347	0.0000	24,147	0.0000	22,129	0.0001
KAR	375,345	0.0002	36,234	0.0517	29,197	0.0054
PD/DD	389,312	0.0000	25,147	0.0000	24,198	0.0000
İŞLBÜYÜK	370,369	0.0000	27,148	0.0036	27,148	0.0000

Tablo 2, çalışma kapsamındaki değişkenlerin birim kök test sonuçlarını göstermektedir. Bu sonuçlara göre değişkenler %1 anlamlılık düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, bağımsız değişkenlerin tamamına ilişkin tüm serilerin durağan olduğunu ve regresyon analizinde kullanılmalarında bir sakınca olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, birim kök sorunu bulunmadığı görülmektedir. Bundan sonraki aşamada, klasik panel regresyonun uygulanacağı analizlerde panel regresyon yöntemlerinden sabit etkiler modeli veya rastsal etkiler modelinin uygunluğu Hausman testiyle araştırılmış ve sonuçlar Tablo 3’de gösterilmiştir;

Tablo 3: Hausman Testi Sonuçları

Model	Ki-Kare İstatistiği	Olasılık (P) değeri
Model Kesit rassal etkisi (Cross-section Random)	332,4578	0,0002

Hausman test istatistiğini gösteren Tablo 3’den anlaşılacağı üzere, bu test istatistiklerinin sonucunda elde edilen 0,05’in altındaki bir olasılık değeri rastsal etkiler modelinin uygun olmadığını ve sabit etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, Hausman testi sonuçlarından görüldüğü gibi tüm modeller için $P=0.0000 < 0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmekte ve modellerin tahminlenmesinin sabit etkiler yöntemiyle yapılmasının uygun olduğu anlaşılmaktadır.

5.1. Tanımlayıcı (Açıklayıcı) İstatistikler

Çalışma kapsamında oluşturulan modellerin test edilmesinde kullanılacak tanımlayıcı değişkenler ve bu değişkenlerin tahakkuklar üzerindeki beklenen etkileri hem dönem sonu hem de ara dönem olmak üzere ayrı ayrı olmak üzere aşağıda Tablo 4 ve 5’de verilmiştir;

Tablo 4: Dönem Sonu Mali Tablolara Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	BİG4	DGÖRÜŞ	DDEĞİŞ	BAŞDENT	ROA	KAL	PD/DD	İŞLBÜYÜK	DAC	KAR
Ortalama	0.5474	0.9008	0.6896	0.5646	0.0262	0.4606	4.3402	8.13050	1.06	0.5646
Medyan	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	0.0274	0.4583	2.6700	8.18653	0.0034	1.0000
Maksimum	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	0.4356	1.8185	74.600	9.7775	0.5229	1.0000
Minimum	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	-0.6023	0.0530	0.0000	6.6545	0.4926	0.0000
Stand. Sapma	0.498	0.2994	0.4636	0.4968	0.1126	0.2412	10.186	0.5697	0.1180	0.4968
Çarpıklık	0.1905	2.6827	0.8198	0.2608	0.9739	1.1019	5.8603	0.0258	0.0565	0.2608
Basıklık	1.036	8.1970	1.6722	1.0680	8.0318	6.8429	37.201	3.4002	6.4588	1.0680
Jarque Bera	38.67	539.36	43.034	38.711	281.44	189.71	12635.	1.5745	115.76	38.711
Olasılık	0.000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000	0.4550	0.0000	0.0000
Sum	127.00	209.00	160.00	131.00	6.1011	106.87	1006.9	1886.27	2.46	131.00
Sum Sq. Dev.	57.478	20.719	49.6551	57.0301	2.9338	13.4494	23971.3	74.9948	3.22014	57.0301
Gözlemler	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240

NOT: DAC: Tahmin edilen ihtiyari tahakkuklar, BIG4: Denetim firmanın ilk büyük 4 denetim firmasından biri olması durumunda 1; aksi halde 0, DGÖRÜŞ: Denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma olması durumunda 0; olumlu görüş durumunda 1., DDEĞİŞ: Denetim firmasının aynı olması durumunda 1, değişmesi durumunda 0., BAŞDENT: Baş denetçinin aynı olması durumunda 1, değişmesi durumunda 0., ROA: Dönem Net Kârı (Zararı) / Toplam Aktif, KAL: Borç Toplamı/Aktif Toplamı, KAR: Net kar önceki yıla göre artmışsa 1; aksi halde 0., PD/DD: Piyasa Değeri / Defter Değeri, İŞLBÜYÜK: İşletmelerin Toplam aktiflerinin doğal logaritması.

Tablo 5: Ara Dönem Mali Tablolara Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	DAC	ROA	KAL	PD/DD	İŞLBÜYÜK	KAR
Ortalama	4.010027	0.028502	0.464872	2.670000	8.124927	0.543103
Medyan	-0.016260	0.029489	0.475502	2.740000	8.195647	1.000000
Maksimum	0.644524	0.454205	1.632544	3.090000	9.762787	1.000000
Minimum	-0.360145	-0.427657	0.054318	2.110000	6.862627	0.000000
Standart Sapma	0.129211	0.082676	0.225908	0.357703	0.567459	0.499216
Çarpıklık	1.741648	-0.180818	0.793726	-0.543091	0.002785	-0.173058
Basıklık	9.404739	9.550905	5.439663	2.000000	3.230840	1.029949
Jarque Bera	513.8223	416.1029	81.89561	21.07131	0.515409	38.67534
Olasılık	0.000000	0.000000	0.000000	0.000027	0.772824	0.000000
Sum	9.3005	6.612404	107.8503	619.4400	1884.983	126.0000
Sum Sq. Dev.	3.856665	1.578966	11.78896	29.55680	74.38418	57.56897
Gözlemler	240	240	240	240	240	240

Tablo 4 ve 5’de tanımlayıcı (açıklayıcı) değişkenlerle ilgili istatistikler verilmiştir. Tablo 6’da ise, bu tanımlayıcı istatistikler dönem sonu ve ara dönem ayrı ayrı ve karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Bu sayede dönem sonu ve ara dönemlere ilişkin tanımlayıcı istatistiklerin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır.

Tablo 6’da görüldüğü üzere analiz kapsamında yer alan işletmelerin yaklaşık %54’nün denetim firması, dört büyük denetim firmasından biridir. Ayrıca bu denetim firmaları analiz kapsamındaki işletmelere %80 oranında olumlu görüş bildirmişlerdir. Geri kalan %20 oranında da şartlı ve görüş bildirmekten kaçınma görüşü bildirmiştir. Burada dikkat çeken konu ise analiz kapsamındaki hiçbir işletmeye denetim firmaları tarafından olumsuz görüş bildirilmemiş olmasıdır. Araştırma kapsamındaki denetim firmalarının değişim oranı yaklaşık % 68 olduğu görülmektedir. Bu sonuç da gösteriyor ki analiz kapsamındaki işletmeler büyük oranda çalıştığı denetim firmasını değiştirmektedirler. Bu değişimlerin aslında yaratıcı muhasebe uygulamalarının bir göstergesi olabileceği gibi birçok nedeni olabilir. Bu sebepten dolayı bu konunun ayrıca araştırılmasında fayda vardır. Yine analiz kapsamındaki işletmelerin çalıştığı denetim firmalarının baş denetçisini değiştirme oranı ise yaklaşık %56 seviyesinde olduğu belirlenmiştir. Bu oranında yüksek seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

5.2. Tüm Örneklem İçin Korelasyon Değerleri

Çalışmada kullanılacak modele dahil edilen tüm değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiki bilgiler verildikten sonra bu bölümde ise, analize dahil edilen değişkenlerin korelasyon ve anlamlılık düzeyleri verilmiştir. Tablo 7 ve 8’de, analiz kapsamındaki işletmelerin 2010-2013 yıllarına ait hem dönem sonu hem de ara dönem modelde kullanılan değişkenler arasındaki korelasyon değerleri gösterilmiştir.

Tablo 7 ve 8’deki değerler değişkenler arasındaki doğrusal ilişkinin gücünü ya da derecesini temsil etmektedir. Söz konusu derece korelasyon katsayısı olarak adlandırılmaktadır.

Yukarıdaki tablolardan anlaşılacağı üzere, değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının tamamı %50’nin altında kalmaktadır. Açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının %80’i aşması halinde çoklu doğrusal bağlantının ciddi bir sorun haline geleceği belirtilmektedir (Gujarati, 2003: 359). Diğer yandan, Tablo 7 ve 8’e göre açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının tamamının %50’nin altında olduğu gözlenmektedir. Bu durumda, çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır.

Tablo 7: Dönem Sonu Korelasyon Değerleri

	DAC	BİG4	DGÖRÜŞ	DDEĞİŞ	BAŞDENT	ROA	KAL	PD/DD	İŞLBÜYÜK
BİG4	0.059626								
DGÖRÜŞ	0.085053	0.248928							
DDEĞİŞ	0.032981	0.082618	0.058052						
BAŞDENT	0.019886	0.005044	-0.058558	0.745187					
ROA	0.280600	0.311564	0.415114	0.048902	-0.063185				
KAL	-0.233509	-0.098899	-0.311541	-0.102143	-0.014217	-0.543961			
PD/DD	0.073237	0.073019	0.075719	0.003395	0.035758	0.066601	-0.154507		
İŞLBÜYÜK	-0.018441	0.342781	0.423061	-0.011840	0.000487	0.409738	-0.056326	0.148968	
KAR	0.203627	0.336899	-0.000376	-0.081647	-0.052075	0.341544	-0.059220	0.060523	0.076808

Tablo 8: Ara Dönem Korelasyon Değerleri

	DAC	ROA	KAL	PD/DD	İŞLBÜYÜK
ROA	0.277559				
KAL	-0.117066	-0.452767			
PD/DD	-0.029333	0.019913	0.045653		
İŞLBÜYÜK	-0.014173	0.374183	-0.058442	0.053248	
KAR	0.204965	0.346076	-0.069698	-0.132364	0.053009

Tablo 7’de görüldüğü üzere, dönem sonunda ihtiyari tahakkuklar (DAC)/yaratıcı muhasebe uygulamaları ile denetçi firmanın büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak, bu değişkenlerin kendi aralarında önemli derecede doğrusal bir ilişkinin bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca DAC ve BİG4 bağımlı değişkenleri arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, bu değişkenler arasında çok düşük korelasyon (0.059626) olduğu görülmektedir. Bu sonuç, beklendiğinin aksine denetçi firmanın büyük olmasının yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtladığı hipotezinin tersidir. Sonuç olarak, bu iki değişken arasında korelasyonun çok düşük olması, yaratıcı muhasebe uygulamaları ile bağımsız denetim kalitesi arasında çok güçlü bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde ihtiyari tahakkuklar (DAC) ile denetim firmasının (DDEĞİŞ) ve baş denetçinin (BAŞDENT) değişmesi arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu görülmektedir. Ancak, bu değişkenler arasındaki korelasyonun da çok düşük (0.032981 ve 0.019886) olduğu görülmektedir. Bu sonuç, beklendiği gibi denetçi firmasının ve baş denetçinin değişmesiyle yaratıcı muhasebe uygulamalarını artırır hipotezini güçlendirmemektedir. Denetimle ilgili diğer bir değişken olan denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma görüşü olması ile ihtiyari tahakkuklar arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu görülmektedir. Ancak bu korelasyonun da çok düşük değerde (0.085053) olduğu görülmektedir. Bu sonuç da, beklendiği gibi denetim görüşünün olumlu olmaması durumunda yaratıcı muhasebe uygulamalarına işaret eder hipotezini güçlendirmemektedir.

Tablo 7’de yer alan diğer değişkenlere bakıldığında ise, ROA, PD/DD, KAR oranları ile yaratıcı muhasebe uygulamaları (DAC) arasında pozitif yönde korelasyon olduğu, KAL ve İŞLBÜYÜK oranlarında ise ihtiyari tahakkuklar arasında negatif yönde korelasyon olduğu görülmektedir. Tablo 8’de analiz kapsamındaki işletmelerin ara dönem değişkenlerine bakıldığında ise, ihtiyari tahakkuklar ile ROA ve KAR oranları ile pozitif yönde, KAL, PD/DD ve İŞLBÜYÜK oranları ile de negatif yönde ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Dönem sonu ve ara dönem verilerinin korelasyon değerleri karşılaştırılıp genel olarak incelendiğinde dönem sonu ve ara dönem değişkenler arasındaki korelasyon değerleri bakımından çok büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, tablolar incelendiğinde her iki dönemde de değişkenlerin kendi aralarında önemli derecede veya güçlü bir doğrusal bir ilişkinin veya korelasyonun bulunmadığı da görülmektedir.

5.3. Regresyon Modelinin Sonuçları

Çalışma kapsamında oluşturulan modelde tüm denetim ve kontrol değişkenleri modele dahil edilerek aralarındaki ilişki incelenmiştir. Bu modelin amacı, tüm bağımsız denetim kalitesiyle ilgili değişkenlerle ve kontrol değişkenleriyle ihtiyari tahakkuklar arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak görmek ve analiz etmektir. Bu sayede tüm değişkenler arasındaki ilişki tek bir modelde/tablodan görünmüş olacaktır. Yine bu analizde örnek kapsamındaki işletmelerin dönem sonu finansal tablolarından elde edilen verilerinden yararlanılmıştır. Bu modelin sonuçlarına göre, belirlilik katsayısı (R²) değeri ortalama %12 civarında bulunmuş olup, bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkenleri açıklanabilmesi %12 dolaylarındadır. Ayrıca ortalama 2.15 civarında bulunan Durbin-Watson değerine göre değişkenler arasında bir oto korelasyon sorunu bulunmamaktadır.

Tablo 9: Dönem Sonu Modelinin Regresyon Sonuçları

$$(DAC_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 BİG4_{i,t} + \beta_2 DGÖRÜŞ_{i,t} + \beta_3 DDEĞİŞ_{i,t} + \beta_4 BAŞDENT_{i,t} + \beta_5 ROA_{i,t} + \beta_6 KAL_{i,t} + \beta_7 KAR_{i,t} + \beta_8 PDD_{i,t} + \beta_9 İŞLBÜYÜK_{i,t} + e_{i,t})$$

Bağımlı değişken: DAC
Yöntem: Panel Veri Analizi
Tarih: 01/01/15 Saat: 23:55
Dönemler: 2010 - 2013
Toplam İşletme: 60
Toplam gözlem: 240

Değişkenler	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
BİG4	-0.007231	0.017142	-0.421809	0.6736
DGÖRÜŞ	0.009270	0.029755	0.311547	0.7557
DDEĞİŞ	-0.004701	0.024956	-0.188359	0.8508
BAŞDENT	0.012952	0.023073	0.561328	0.5751
ROA	0.257288	0.098154	2.621264	0.0094*
KAL	-0.043224	0.039514	-1.093876	0.2752
PD/DD	0.000636	0.000751	0.846526	0.3982***
İŞLBÜYÜK	-0.029469	0.016395	-1.797395	0.0736***
KAR	0.031782	0.017315	1.835525	0.0678
C	0.223571	0.124020	1.802709	0.0728
R-squared	0.124070	Mean dependent var		1.06E-07
Adjusted R-squared	0.088559	S.D. dependent var		0.118068
S.E. of regression	0.112719	Akaike info criterion		-1.485695
Sum squared resid	2.820624	Schwarz criterion		-1.337129
Log likelihood	182.3407	F-statistic		3.493871
Durbin-Watson stat	2.156722	Prob(F-statistic)		0.000463

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 9’da çalışma kapsamında yer alan tüm işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kullanılan ihtiyari tahakkukları (DAC) ile işletmelerin dört büyük denetim firmalarıyla çalışması arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Buna göre, dört büyük denetim firması ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Çünkü tüm değişkenleri dikkate alan modelde t-statistic değeri -0.404164 ve prob. değeri ise 0.6865 bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, bu değerler denetim firması büyüklüğü değişkeninin bu önemlilik düzeyinde yaratıcı muhasebe uygulamaları üzerinde önemli olmadığını göstergesidir. Kısacası, analiz kapsamındaki işletmelerin dört büyük denetim firmasıyla çalışmasının yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlamadığı anlaşılmaktadır. Buna göre, çalışmanın ilk hipotezi (H1) reddedilmiştir³.

DGÖRÜŞ değişkeninin prob. değerinin (0.7557) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmamasından dolayı denetim görüşü ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma durumunda olması ile yaratıcı muhasebe uygulamalarının artacağı varsayımı örneklem kapsamındaki işletmeler için söz konusu olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç, denetçilerin denetledikleri işletmelerde karşılaşmış oldukları yaratıcı muhasebe uygulamalarını denetim görüşüne yansıtmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Öyle ki, genel olarak BİST’te faaliyet gösteren işletmelerin denetim raporlarına bakıldığında nerdeyse hiç olumsuz görüşe rastlanılmaması bu sonucu destekler niteliktedir. Bu durumun nedenleri ayrıca araştırılması gereken konulardan birisidir. Buna göre, çalışmanın ikinci hipotezi (H2) reddedilmiştir⁴.

Regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında, DDEĞİŞ değişkeninin prob. değerinin (0.8508) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmamasından dolayı denetim firmasının değişmesi (DDEĞİŞ) ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, denetim firması yıllar itibariyle değişmesinin nedeni arasında yaratıcı muhasebe uygulamalarının olabileceği varsayımı geçersiz olmuştur. Bu sonuç, ikinci modeli destekler nitelikte olup, denetim firmaları

³ **H1:** İşletmelerin 4 büyük denetim firması tarafından denetlenmesi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmasının büyüklüğü yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlamaktadır.

⁴ **H2:** Denetim görüşünün olumsuz, şartlı ve görüş bildirmekten kaçınma durumu ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

karşılaştıkları yaratıcı muhasebe uygulamaları durumunda müşteri değiştirmedikleri anlaşılabilir. Buna göre, çalışmanın üçüncü hipotezi (H3a) reddedilmiştir.⁵

Baş denetçinin değişimi ile ihtiyari tahakkuklar arasındaki ilişkinin incelendiği analizin sonuçları Tablo 9'da gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde, analiz kapsamında bağımsız denetim kalitesiyle ilgili diğer değişken olan baş denetçinin değişmesi (BAŞDENET) ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında da prob. değerinin (0.5751) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmamasından dolayı isteğe bağlı tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmalarının baş denetçilerinin değişmesinin nedeni olarak yaratıcı muhasebe uygulamaları olabilir varsayımının yanlış olduğu söylenebilir. Buna göre, çalışmanın son hipotezi de (H3b) reddedilmiştir.⁶

Diğer taraftan, Tablo 9'da verilen modele dahil edilen kontrol değişkenleri (ROA, KAL, KAR, PD/DD ve İŞLBÜYÜK) incelendiğinde, regrasyon modelinde bu değişkenlerden sadece ROA, KAR ve İŞLBÜYÜK değişkenlerinin %1, %5 ve %10 düzeyinde isteğe bağlı tahakkuklarla (DAC) istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. KAL ve PD/DD değişkenlerinin ise %1, %5 ve %10 düzeyinde isteğe bağlı tahakkuklarla (DAC) istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.

Bu değişkenlerden Aktif Kârlılık Oranı (ROA) ile ihtiyari tahakkuklar (DAC) arasında genellikle negatif ve istatistiki anlamlı bir ilişki beklenmektedir. Bilindiği üzere ROA, işletmelerin ulaştıkları büyüklük ile sağladıkları verimin veya işletme performansının ölçülmesinde kullanılır. Aktif kârlılık oranı işletmelerin edinmiş oldukları tüm varlıkların (yapılan maddi ve finansal yatırımlar dahil olmak üzere) hangi oranda etkin kullanıldığını göstermektedir (Bayırlı, 2006: 272). Çalışma kapsamında analize dahil edilen ROA'nın modele önemli düzeyde katkı sağladığı belirlenmiştir. Fakat bu değişkenin değeri beklenen aksine pozitifdir. Buna göre, işletmelerin varlık verimliliğinin ve performansının ölçülmesinde kullanılan ROA'nın değerinin pozitif yönde olması, işletmelerin varlıklarını verimli kullandıklarında veya performansı arttıkça yaratıcı muhasebe uygulamalarının da arttığı söylenebilir. Ayrıca bu sonuç yaratıcı muhasebe uygulamalarının kârlılıkları yüksek firmalarda daha fazla yapıldığı şeklinde de değerlendirilebilir.

⁵ **H3a:** Bağımsız denetim firmasının değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

⁶ **H3b:** Baş denetçinin değişimi ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Analize dahil edilen diğ er bir kontrol değ işkeni, işlemlerin varlıklarını hangi oranda yabancı kaynaklarla finanse ettiğini gösteren kaldıraç oranıdır (KAL). Bu oranın yüksek olması durumunda işlemlerin risk seviyesini artıracak gibi aynı zamanda borçlanma ve sermaye maliyetinin yüksek olmasına yol açacaktır. Bu kapsamda KAL oranı yüksek olan işlemlerde yukarıda verilen olumsuz etkileri azaltmak için yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvuracağı beklenmektedir. Analiz kapsamında ihtiyari tahakkuklarla KAL değ işkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Beklenenin aksine tespit edilen bu ilişki borçlanma düzeyleri fazla olan işlemlerin daha çok yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurduğu şeklindeki varsayımın tersi çıkmıştır.

Diğ er bir kontrol değ işkeni kardaki değ işim (KAR) olup, ihtiyari tahakkuklarla arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Beklenildiği gibi analiz kapsamındaki işlemlerin net karları önceki yıllara göre değ işen işlemlerle yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında paralellik olduğu anlaşılmaktadır. Diğ er bir ifadeyle, yıllar itibarıyla karında değ işim olan işlemlerin yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurma olasılığının daha fazla olduğu söylenebilir. Analiz kapsamındaki diğ er kontrol değ işkeni, işlemlerin piyasa değ işlerinin, öz sermayelerinin kaç katı olduğunu gösteren oran olan PD/DD'dir. Bu oranın yatırımcılar tarafından tercih edilmesinin nedeni, işlemlerin piyasa değ işinin bilançodaki defter değ işinin ne kadar altında veya üstünde olduğuna bakarak ve sektördeki diğ er işlemlerle karşılaştırarak hisse senedi fiyatının aşırı değ işlendiği ya da ucuz kaldığı konusunda, nakit akımlarını hesaplamak gibi detaylı bir araştırmaya gerek kalmaksızın hemen bir önyargıya sahip olmalarına imkan tanınmasıdır (Ercan ve Üreten, 2000: 132). Genellikle bu oranın işlemlerde yüksek olması yaratıcı muhasebe uygulamalarının olasılığının ve piyasa değ işini artırabilme motivasyonu taşıdıklarının göstergesi olmaktadır. Bu çalışmada, PD/DD ile ihtiyari tahakkuklar arasında beklenen pozitif ve istatistiksel anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna göre, örneklem kapsamındaki işlemlerin piyasa değ işini yükseltmek için yaratıcı muhasebe uygulamalarına başvurmadıkları anlaşılmaktadır. Öyle ki, bu sonuç Türkiye'de genellikle işlemler piyasa değ işinden ziyade vergiden kaçınmak için karlarını düşürme eğiliminde oldukları gerçeğiyle örtüşmektedir.

Modelde kullanılan son kontrol değ işkeni, işlemlerin toplam varlıklarının göstergesi olarak kullanılan ve işletme büyüklüğünü temsil eden İŞLBÜYÜK değ işkenidir. Bu değ işkenle ihtiyari tahakkuklar arasında beklenildiği gibi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu değ işkenin pozitif olması, işlemlerin büyümesi ile yaratıcı muhasebe uygulamalarının arttığı, yani büyük işlemlerin yaratıcı muhasebe uygulamaları ile

daha fazla ilgilendikleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle, büyük işletmelerin kar artırıcı yönde yaratıcı muhasebe uygulamalarına daha fazla istekli oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Dönem sonu verilerle oluşturulan regresyon modelinden sonra Tablo 10'da ara dönem verilerine ilişkin regresyon sonuçları verilmiştir. Ayrıca bu modele bağımsız denetim kalitesiyle ilgili değişkenler ilave edilmemiş olup, işletmelerin ara dönem finansal tablolarından elde edilen verilerle oluşturulan kontrol değişkenleri analize dahil edilmiştir. Ara dönemde denetimle ilgili değişkenlerin analize ilave edilmeme nedeni, denetim firmalarının ara dönem denetimlerinde işletmelere ait tam bir bağımsız denetim görüşü sunmaması, denetim faaliyetlerini kapsamlı yapmaması ile denetimle ilgili bazı bilgilerini (baş denetçi, denetim firmasının ismi veya büyüklüğü vs.) tam olarak paylaşmamasıdır.

Tablo 10: Ara Dönem Modelinin Regresyon Sonuçları

Bağımlı değişken: DAC

Yöntem: Panel Veri Analizi

Tarih: 01/01/15 Saat: 23:55

Dönemler: 2010 - 2013

Toplam İşletme: 60

Toplam gözlem: 240

Değişkenler	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ROA	0.463895	0.129069	3.594154	0.0004*
KAL	0.010301	0.041137	0.250407	0.8025
PD/DD	-0.005362	0.023072	-0.232393	0.8164
İŞLBÜYÜK	-0.029406	0.015684	-1.874875	0.0621***
KAR	0.028051	0.017760	1.579463	0.1156
C	0.219992	0.138948	1.583265	0.1148
R-squared	0.104757	Mean dependent var		4.01E-07
Adjusted R-squared	0.084951	S.D. dependent var		0.129211
S.E. of regression	0.123601	Akaike info criterion		-1.317994
Sum squared resid	3.452652	Schwarz criterion		-1.228854
Log likelihood	158.8873	F-statistic		5.289099
Durbin-Watson stat	1.381997	Prob(F-statistic)		0.000129

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığını göstermektedir.

Tablo 10'da analiz kapsamında yer alan tüm işletmelerin ara dönem finansal tablolarından elde edilen verilerinden oluşturulan kontrol değişkenleri (ROA, KAL, PD/DD, İŞLBÜYÜK VE KAR) ile ihtiyari tahakkuklar (DAC) arasındaki ilişki incelenmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına bakıldığında ihtiyari tahakkuklar ile ROA ve İŞLBÜYÜK değişkenleri arasında %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki

bulunurken, KAL, PD/DD VE KAR değişkenleri arasında %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, her ne kadar muhasebe ilke ve standartlarındaki esnekliklerden veya boşluklardan kaynaklanıp, meslek etiği açısından bir sorun teşkil etmese de işletmelerin gerçek durumunu olduğundan farklı gösteren uygulamalardır. Özellikle, ABD’de ve Avrupa’da meydana gelen finansal skandalların temelinde yaratıcı muhasebe uygulamalarının etkili olması, bağımsız denetim kalitesinin sağlanması gerekliliği günümüzde en önemli tartışmalı konulardan birisidir. Literatürdeki teorik tartışmalar ve araştırma bulguları, bağımsız denetim kalitesinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını sınırlandırdığı yönündedir. Ancak konuyla ilgili yapılan araştırmalar, çoğunlukla kaliteli bir bağımsız denetimin ABD gibi gelişmiş ülkelerde geçerli olduğunu, bağımsız denetimin yüksek kalitede olmadığı veya sınırlı olduğu Türkiye gibi ülkeler için sorgulanması gerektiği konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Uygulama bölümünün sonuçları aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

➤ Analiz kapsamında yer alan işletmelerin yaklaşık %54’ü, 4 büyük denetim firması kapsamındadır. Bu denetim firmaları, analiz kapsamındaki işletmelere %80 oranında olumlu görüş, %20 oranında şartlı ve görüş bildirmekten kaçınma görüşü bildirmişlerdir. Denetim firmalarının değişim oranı, yaklaşık %68 olarak bulunmuştur. Denetim firmalarının baş denetçisini değiştirme oranı ise yaklaşık %56’dır.

➤ Çalışmada, dönem sonu verilerine göre, DAC/yaratıcı muhasebe uygulamaları ile denetim firmasının büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ancak bu değişkenlerin kendi aralarında doğrusal bir ilişkinin bulunmadığı da görülmektedir. Ayrıca DAC ve BİG4 bağımlı değişkenleri arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, bu değişkenler arasında çok düşük korelasyon (0.059626) olduğu belirlenmiştir. DAC ile denetim firmasının (DDEĞİŞ) ve baş denetçinin (BAŞDENT) değişmesi arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu bulunmuştur. Ancak bu değişkenler arasındaki korelasyonun da çok düşük (0.032981 ve 0.019886) olduğu görülmektedir. Denetimle ilgili diğer bir değişken olan denetim görüşünün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma görüşü olması ile DAC arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu bulunmuştur. Ancak bu korelasyonun da çok düşük değerde (0.085053) olduğu görülmektedir. Dönem sonunda, kontrol değişkenlerinden AKO, PD/DD, KAR değerleri ile DAC arasında pozitif yönde korelasyon olduğu, KAL ve İŞLBÜYÜK değerleri ise DAC arasında negatif yönde korelasyon olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin ara dönem kontrol değişkenlerine bakıldığında ise, DAC ile AKO ve KAR değerleri ile pozitif yönde, KAL, PD/DD ve İŞLBÜYÜK değerleri ile negatif yönde ilişki vardır. Dönem sonu ve ara dönem verilerinin korelasyon değerleri karşılaştırılıp genel olarak incelendiğinde, korelasyon değerleri bakımından çok büyük farklılıkların olmadığı anlaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle, her iki dönemde de değişkenlerin kendi aralarında önemli derecede doğrusal bir ilişkinin veya korelasyonun bulunmadığı belirlenmiştir.

➤ Çalışma kapsamında yer alan tüm işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergesi olarak kullanılan ihtiyari tahakkukları (DAC) ile dört büyük denetim firmalarıyla çalışması arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Buna göre, dört büyük denetim firması ile ihtiyari tahakkuklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Analiz kapsamındaki işletmelerin, dört büyük denetim firmasıyla çalışmasının yaratıcı muhasebe uygulamalarını kısıtlamadığı anlaşılmaktadır.

➤ Denetim görüşü (DGÖRÜŞ) değişkeninin prob. değerinin (0.7557) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmaması nedeniyle DGÖRÜŞ ile ihtiyari tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, DGÖRÜŞ'ün olumsuz, şartlı veya görüş bildirmekten kaçınma durumunda olması ile beklenen yaratıcı muhasebe uygulamalarının artacağı varsayımı örneklem kapsamındaki işletmeler için söz konusu değildir. Bu sonuç, denetçilerin denetledikleri işletmelerde karşılaşmış oldukları yaratıcı muhasebe uygulamalarını, denetim görüşüne yansıtmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

➤ Denetim firması değişkeninin (DDEĞİŞ) prob. değerinin (0.8508) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmaması nedeniyle DDEĞİŞ ile ihtiyari tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmasının yıllar itibarıyla değişmesinin nedeni arasında, yaratıcı muhasebe uygulamalarının olabileceği varsayımı geçersizdir. Bu sonuç, ikinci modeli destekler nitelikte olup, denetim firmalarının yaratıcı muhasebe uygulamaları ile karşılaşmaları durumunda müşteri değiştirmedikleri anlaşılabilir.

➤ Baş denetçinin değişmesi (BAŞDENET) ile yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında da prob. değerinin (0.5751) 0.01, 0.05 veya 0.10 önemlilik düzeyinde olmaması nedeniyle ihtiyari tahakkuklar arasında olması beklenen pozitif ve anlamlı ilişki istatistiksel olarak bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle, denetim firmalarının baş denetçilerinin değişmesinin nedeni, yaratıcı muhasebe uygulamaları olamaz. Sonuç olarak, baş denetçiler değişmesinin sebepleri arasında yaratıcı muhasebe uygulamalarının etkisinin olmadığı söylenebilir. Baş denetçilerinin değişmesinin bir çok nedeni olmakla birlikte bu konunun ayrıca araştırılmasında fayda vardır.

➤ Dönem sonu finansal tablo verileri kullanılarak modellere dahil edilen kontrol değişkenleri (AKO, KAL, KAR, PD/DD ve İŞLBÜYÜK) analiz edilmiştir. Regresyon modelinde bu değişkenlerden sadece AKO, KAR ve İŞLBÜYÜK değişkenlerinin %1, %5 ve %10 düzeyinde ihtiyari tahakkuklarla (DAC) istatistiksel olarak anlamlı olduğu, KAL ve PD/DD değişkenlerinin ise, anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Gelecekte bu konu ile ilgili olarak yapılacak çalışmalar için, aşağıdakiler önerilmiştir.

➤ Son zamanlarda yaratıcı muhasebe ile ilgili uygulamalar, azalan bakiyeler yöntemi, LIFO, kıdem tazminatı karşılıkları gibi klasik muhasebe uygulamaları ile değil; ekonomik hayatın getirdiği yeni ekonomik işlemler aracılığıyla icraata konmaktadır. Bu yeni ekonomik işlemler, işletme birleşmeleri, riskten korunma ve bilanço dışı finansman gibi ekonomik işlemlerdir. Günümüzde artık yaratıcı muhasebe, işletme birleşmelerinde

“havuzlama yönteminin”, riskten korunma muhasebesi yöntemlerinin ve özel amaçlı işletmelerin konsolidasyona tabi tutulmaması gibi yeni ekonomik gelişmelerin gündeme getirdiği muhasebe uygulamalarının kullanılması ile icra edilmektedir (Bayırlı, 2006: 314). Bu nedenle yapılacak çalışmaların yeni konular üzerinde yoğunlaşmasında fayda vardır.

➤ Gelecekte yapılacak çalışmalarda, bu çalışmada kullanılan genel toplam tahakkukları yerine, işletmelerin sektörlerine özgü ihtiyari tahakkuklar geliştirilerek analiz yapılmasında fayda vardır.

➤ Yapılacak çalışmaların sektörel olarak ayrı ayrı ele alınmasında fayda vardır. Çünkü her sektörde yaratıcı muhasebe uygulamalarının nedenleri, kaynakları, uygulama stratejileri ve sonuçları farklıdır.

➤ İşletmelerin özel veya olağanüstü durumlarında yaratıcı muhasebe uygulamaları yapıp yapmadıklarıyla ilgili çalışmalar da yapılmalıdır. Özellikle işletmelerin ilk halka açılımı, tasfiyesi, iflası ve özelleştirme durumlarının incelenmesinde yarar görülmektedir.

➤ Ayrıca gelecekte yapılacak çalışmalarda, işletme yöneticilerinin yaratıcı muhasebe uygulamalarını hangi durumlarda uyguladıkları, bunun sebepleri ve sonuçları konularında muhasebecilere, akademisyenlere ve bağımsız denetim firmalarına ayrı ayrı anket yaparak sonuçlar karşılaştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Amat, O., - Blake, J. - J. Dowds (1999), “Economics Working Paper, The Ethics Of Creative Accounting”, <http://Www.Recercat.Net/Bitstream/2072/495/1/349.Pdf>, 23.10.2012.
- Aygün, Davut (2013), “Yaratıcı Muhasebe Stratejileri”, Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergi, Cilt: 8-2, Sayı: Ekim 2013, Eskişehir.
- Bayırlı, Rıdvan (2006), “Yaratıcı Muhasebe Etik Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Becker, C.L. - Defond, M.L. - Jambalvo, J., - Subramanyam, K.R. (1998), “The Effect Of Audit Quality On Earnings Management”, Contemporary Accounting Research, Vol: 15. No: 1. pp. 1-24.
- Dalğar, Hüseyin - Pekin Sait (2011), “Kurumsal Yönetim İle Finansal Tablo Manipülasyonu Arasındaki İlişki: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi’nde Yer Alan Şirketlerde Bir Araştırma”, Mali Çözüm Dergisi, İstanbul Serbest Muhasebeci Ve Mali Müşavirler Odası (İSMMM) Yayınları, İstanbul.
- Daştan, A. (2010), “Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Kurumsal Muhasebe Etkileşimi”, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi, Sayı: 72.
- Deangelo, L.E. (1981), “Auditor Size And Audit Quality”, Journal Of Accounting And Economics. Vol: 3. No: 3. pp. 297-322.

- Esendemir, Ebru (2011), “Bağımsız Denetim Kalitesi İle İlgili Yeni Yaklaşımlar Ve İzmir İlinde Yeminli Mali Müşavirlere Yönelik Bir Araştırma”, T.C. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa.
- Healy, P. (1985), “The Effect Of Bonus Schemes On Accounting Decisions”, Journal Of Accounting And Economics.
- Horasan, Esat Burç (2011), “Box-Jenkins Modeli İle Bağımsız Denetim Uygulaması”, T.C Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Jeong, S.W. - Rho, J. (2004), “Big Six Auditors and Audit Quality: The Korean Evidence”, The International Journal of Accounting. Vol: 39. pp. 175-196.
- Karacaer, Semra - Pelin Özek (2010), “Denetim Firmasının Büyüklüğü ve Kâr Yönetimi İlişkisi: İMKB Şirketleri Üzerinde Ampirik Bir Araştırma”, Muhasebe Ve Finansman Dergisi, Sayı 48 – Ekim.
- Mulford, C. W. - Comiskey, E.E. (2002), “The Financial Numbers Game, Detecting Creative Accounting Practices”, John Wiley & Sons.
- Oktay, Sadiye (2013), “Bağımsız Denetim Etkinliğinin Arttırılmasında, Denetim Hizmetinde Kalite ve Kalite Kontrol: ABD Düzenlemeleri”, Maliye Finans Yazıları, Sayı: 100.
- Siegel J. G. - J. K. Shim (2005), “Dictionary Of Accounting Terms”, Fourth Edition, Barron’s Educational Series.
- Stolowy, H. - Breton, G. (2000), “A Review Of Research On Accounts Manipulation”, Paper For The Annual Congress Of European Accounting Association, 29-31.
- Tandeloo, B.V. - Vanstraelen, A. (2008), “Earnings Management And Audit Quality İn Europe: Evidence From The Private Slient Segment Market”, European Accounting Review. Vol: 17. No: 3. pp. 447-469.
- Yaşar, Alpaslan (2011), “Bağımsız Dış Denetim Kalitesinin Kar Yönetimi Üzerine Etkisi: İMKB’de Kayıtlı İşletmeler Üzerine Bir Uygulama”, Türkiye Cumhuriyeti, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- Yayla, Hilmi Erdoğan (2006), “Güç ve Yetki İlişkilerinin Muhasebe Bilgisi Kararları Üzerindeki Etkisi: Türkiye’deki Özel Hastaneler Üzerine Yapısal Bir Model Önerisi”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.